

Назар Кісь

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу нової історії України (Україна)
e-mail: danylovych@gmail.com
ORCID.org/0000-0003-4143-1862

Конфлікти пам'яті. Вуличні маніфестації під час відзначення 250-річних ювілеїв оборони Львова (1905) та Університету Яна Казимира (1912)

Анотація. Події XVII століття, відзначення яких відбувалося у Львові на початку ХХ століття, є відомими, дослідженими і навіть знаковими. До того ж їх і зараз використовують для формування історичної політики. Облога Львова є частиною українського національного канону про національно-визвольну боротьбу. А дата заснування Львівського університету – 1661 рік (яка закріпилася в літературі саме під час описуваного в статті ювілею) – офіційно вважається початком історії ЛНУ ім. І. Франка. Менше уваги приділено тому, як ці історії на початку ХХ століття стали частиною колективної пам'яті, а також інструментом у політичному протистоянні. Однак і на початку ХХІ століття їхня актуальність в історичній політиці не зменшилася. **Метою статті** є можливість продемонструвати те, як історія інструменталізується політиками для мобілізації свого електорату. У такому разі це два приклади: історія конфлікту, як у випадку із облогою, та історія на фоні конфлікту, коли давня подія слугує аргументом у протистоянні за університет. В обох ситуаціях «захисники історичної правди» кооперуються із «захисниками національних інтересів». **Методологічну основу дослідження** становлять принципи історизму, об'єктивності та системності. Використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: історіографічного аналізу, узагальнення, кількісний, хронологічний, ретроспективний. **Наукова новизна** роботи полягає у комплексному аналізі стану вивчення питання в сучасній історіографії та співставлення наявних даних із доступними свідченнями того часу. **Висновки.** Відзначення річниць облоги Львова військами Богдана Хмельницького у 1655 році та заснування Львівського університету у 1661 році були наслідком того, що місцеві польські політики називали «відкриттям забутої історії». Коли подія з минулого до 1772 року (тобто з часів розділеної Речі Посполитої) ставала основою для формування чи простого доопрацювання чергового національного міфу. Так, облога Львова стала прикладом вірності львівського міщанства ідеалам Речі Посполитої, а Йосифінський університет перетворився на університет Яна Казимира. Побічним наслідком такого «відкриття історії» було чимраз сильніше загострення міжнародних стосунків. Під впливом революційних подій в Росії напруга лише зростала, а газети рясніли закликами «показати» опонентам, хто у місті господар. І такі випадки вуличного маніфестування періодично траплялися.

Ключові слова: річниця, ювілей, маніфестація, мітинг, історична пам'ять, політика.

На початку ХХ століття Рада міста Львова брала активну участь у формуванні польського патріотичного історичного нарративу. Зокрема, організовувала відзначення, святкування чи «обходи» різноманітних ювілеїв [Sroka, 2012]. Зважаючи на той факт, що польський та український патріотичні трактування історії місцями були взаємовиключними, не обходилося без конфліктів. Саме такими були випадки із відзначенням в 1905 році 250-ліття оборони Львова від війська Богдана Хмельницького та зі святкуванням у 1912 році 250-річчя Львівського університету.

Постановка проблеми. Самі історичні події, відзначення яких відбувалося у Львові на початку ХХ століття, є ґрунтовно дослідженими. До того ж вони і зараз активно використовуються для формування історичної політики. Так, походи Богдана Хмельницького і облога Львова стали частиною українського національного канону (про «героїчну оборону від козаків та росіян», щоправда, мова переважно не йде). Стосовно ж історії Львівського університету, то дата заснування 1661 року (яка закріпилася в літературі саме під час описуваного ювілею) зараз офіційно вважається початком історії ЛНУ ім. І. Франка.

Водночас історія про те, як згадані історичні події стали частиною колективної пам'яті, а також інструментом у політичному протистоянні, є менш дослідженою. І тепер є чимало охочих використати ті ж таки ювілеї в сучасній історичній політиці.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Інформація про те, як Львів кінця ХІХ – початку ХХ століття став містом, де культивувався польський історичний міф, є в працях істориків

Харальда Біндера [Binder, 2000], Патріс Домбровські [Dabrowski, 2004], Маркіяна Прокоповича [Prokoryuch, 2009] та Остапа Середи [Середа, 2007]. Ці роботи дають змогу побачити, в яких умовах відбувалися події, про які йтиме мова в цій статті.

Мета статті. Продемонструвати те, як історія (чи це історія конфлікту, як у випадку із облогою, чи то історія на фоні конфлікту, коли давня подія слугує аргументом у протистоянні за університет) інструменталізується політиками для мобілізації свого електорату. Коли «захисники історичної правди» кооперуються із «захисниками національних інтересів».

Виклад основного матеріалу. Обидва ювілеї – облоги Львова 1655 року та започаткування університету в 1661, мали на меті підкреслити польський характер міста. І в обох випадках Рада міста вирішила організувати урочистості, не озираючись на думку українських політиків.

Зрозуміло, що кардинально різне сприйняття «оборони Львова» не залишало простору для порозуміння. Для поляків це була річниця «вірності Короні», для євреїв – «спасіння від козаків», тоді як для українців – ювілей невдалої спроби «звільнення від лядської неволі». Тому у випадку 1905 року можемо говорити про дві паралельні події: відзначення оборони поляками, та вшанування гетьмана Богдана Хмельницького українцями. Ситуація була напружена, адже заходи проходили на тлі революції в Росії, інформації про тамтешні єврейські погроми, а також активізації вуличного протистояння в самому Львові [Середа, 2007: 303].

Річниця «заснування Університету» у 1912 році теж не відбувалася в спокійній атмосфері. Це був час напруженого протистояння між українцями та поляками за майбутнє українського університету у Львові. І хоча найгарячіша фаза конфлікту (вбивство українського студента Адама Коцка) була вже позаду, перманентно проходили віча, наради і демонстрації студентів, а політики різних таборів порушували питання щодо університету на рівні Сейму та Державної Ради. Поляки відстоювали ідею про те, що у Львові може існувати лише один – польський – університет. А ювілей «заснування у 1661 році» став черговим аргументом у цій дискусії.

В обох випадках організатори прагнули залучити якнайбільшу кількість учасників, аби продемонструвати «присутність у місті» та готовність відстоювати свою «історичну правду» будь-якими методами. Рада міста, як і зазвичай в таких випадках, подбала про святкові богослужіння в Латинській катедрі, про зали для урочистих академій, а також про друк спеціальних брошур на історичну тематику. Одна була присвячена «обороні Львова від козаків та росіян», інша – «першому заснуванню львівського університету королем Яном Казимиром» [[Б.а.]. (1905). Dwustopięćdziesiąta rocznica oblężenia miasta Lwowa przez Bohdana Chmielnickiego. *Gazeta Lwowska*. Nr. 259; [Б.а.]. (1905). Rocznicą oblężenia Lwowa. *Kurjer Lwowski*. Nr. 315].

Ще одним, дуже важливим на початку ХХ століття способом політичної мобілізації були вуличні акції – походи, віча, паради. У 1905 році мітинг влаштували українці, у 1912 вулицю повністю контролювали поляки. Промови, які лунали під час цих заходів, були більш радикальними і однозначними, аніж під час лекцій чи академій. Тож можуть дати чіткіше розуміння тенденцій, які панували в тогочасному політикумі.

Українське віче для вшанування Богдана Хмельницького (1905 рік).

Слід зауважити, що організатори річниці «оборони Львова» намагалися не акцентувати увагу на українцях міста, сформулювавши ідею заходу як «облога міста москалями та козаками», де не були вказані ані українці, ані русини [[Б.а.]. (1905). Obchód 250 rocznicy oblężenia Lwowa. *Gazeta Lwowska*. Nr. 256]. Зате йшлося про «міщан Львова, які у скрутні для Польщі часи показали мужність та вірність Вітчизні, королю і костелу» [[Б.а.]. (1905). 250 rocznica obrony Lwowa. *Kurjer Lwowski*. Nr. 311].

Українці вирішили відреагувати і на наступний день після офіційних урочистостей, у неділю 12 листопада, зібрали в Народному Домі віче для «вшанування пам'яті гетьмана Богдана Хмельницького». За різними оцінками на ньому були присутні від 2000 до 4000 осіб, переважно учнів, студентів, робітників. На цьому заході доповідав редактор газети «Діло» Євген Левицький, який назвав ювілей, організований Радою міста, прикладом польського шовінізму. Після його доповіді учасники вийшли з Народного Дому з бажанням організувати демонстрацію під Ратушею. А дехто з учасників навіть пропонував «закінчити те, що розпочав Хмельницький».

По дорозі на площу Ринок дорогу демонстрантам перегородив відділ поліції. Відбулася сутичка, в якій українці та поляки навзаєм звинувачували одні одних. Польська преса писала, що українці почали стріляти в поліцію з револьверів, українська – що це були петарди і цілеспрямована провокація влади [[Б.а.]. (1905). Ще в справі кровавої демонстрації у Львові. *Діло*. Ч. 245. 2; [Б.а.]. (1905). Wiece ruski i demonstracje uliczne. *Gazeta Lwowska*. Nr. 259]. Частина демонстрантів після цього пробувала все таки прорватися на площу Ринок, але, зазнавши невдачі, обмежилася розбиттям вікон у газетному кіоску часопису «Słowo Polskie».

У польському демократичному часописі «Kurjer Lwowski» йшлося, що ще під час віча в Народному Домі комісар поліції ледь не припинив зібрання через вигуки учасників «на погибель

ляхам» та «хай щезають». А вже на вулиці організатори взагалі перестали контролювати натовп. Тому голосні співи «*Ще не вмерла*» і «*Не пора*», а також вигуки «*під Ратушу!*» спричинили паніку на навколишніх вулицях, де почали закривати єврейські крамниці та брами довколишніх будинків [[Б.а.]. (1905). *Krwawa manifestacja Rusinów. Kurjer Lwowski*. Nr. 314].

Народовецьке українське «Діло» навпаки – описувало віче як «*поважну народну маніфестацію і достойну відповідь на провокативну поведінку міської ради*». Але і тут простежується вплив російської революції – народовці зазначали, що «*на Сході світає, і на галицьку Русь падають перші проміння свободи*» [[Б.а.]. (1905). Ювілейний обхід Русинів міста Львова. *Діло*. Ч. 244; [Б.а.]. (1905). Кровава демонстрація. *Діло*. Ч. 244]. Аналіз сутички врешті закінчився прозорою погрозою. Мовляв, якщо поляки продовжуватимуть провокувати русинів подібними ювілеями, то дочекаються «*відповідної розправи руского елемента з польськими маніфестантами в столиці краю*» [[Б.а.]. (1905). Роковини облоги Львова. *Діло*. Ч. 151; [Б.а.]. (1905). Провокаційное вшепольское торжество. *Галичанинъ*. Ч. 244]. Подібне майбутнє прогнозували і в русофільському часописі «*Галичанинъ*», що «*русский народъ произведетъ еще нового Богдана-мстителя*» [[Б.а.]. (1905). В'їче львовських русинів и демонстрація. *Галичанинъ*. Ч. 245]. Навіть християни-суспільники через газету «*Руслан*» звинуватили Раду міста в інструменталізації історії і провокуванні конфлікту [[Б.а.]. (1905). Провокатори. *Руслан*. Ч. 245; [Б.а.]. (1905). Демонстрація. *Руслан*. Ч. 245].

Мітинг на захист польського університету Яна Казимира (1912 рік).

Маніфестація ввечері 29 травня 1912 року була кульмінацією заходів, присвячених 250-річчю «заснування університету». Після богослужіння, урочистої академії і святкового походу вечірні заходи були менш офіційними, зате більш політизованими. Декілька тисяч учасників, переважно студентів і членів патріотичних організацій, пройшли центром міста до будівлі Університету. Тут ректор та Президент міста Львова вкотре виголосили промови про польський характер освіти і науки у Львові. А згодом біля Ратуші найбільш патріотично налаштовані учасники мітингу дійшли висновку, що ніякого іншого університету, окрім польського, у Львові бути не може [[Б.а.]. (1912). 250-ta rocznica. *Kurjer Lwowski*. Nr. 220].

Цього разу обійшлося без конфліктів і бійок, хоча сутички між студентами в той період не були рідкістю. Полеміка на сторінках преси свідчить про те, що про порозуміння чи компроміс мова не йшла. Для українців було фактом те, що Львівський університет засновано австрійським цісарем. Тому польську версію про «заснування Яном Казимиром» вони відкидали як містифікацію, вигадану спеціально, щоб провести святкування [[Б.а.]. (1912). Ювілей духа езуїтизму. *Діло*. Ч. 8106]. Натомість поляки, після розлогих розповідей про тяглість, спадковість та бюрократичні нюанси функціонування езуїтської академії [[Б.а.]. (1912). Jan Kazimierz czy Józef II ? *Kurjer Lwowski*. Nr. 217], перейшли до суті справи. А саме – до аргументів на кшталт «*твердиня духу на східних рубежах Польщі*», яка одночасно займає «*становище на самих кордонах західної культури*». Зрештою, ніхто й не приховував, що йде боротьба за Університет у Львові, тому ювілейні заходи розглядалися як своєрідна «мобілізація сил», зокрема й на вулицях міста [[Б.а.]. (1912). *Almae Matri lwowskiej. Kurjer Lwowski*. Nr. 242].

Висновки. Обидві події були наслідком того, що місцеві польські політики називали «відкриванням забутої історії». Тобто бралася подія з минулого до 1772 року (часу приєднання Львова до Австрії) і на її основі формувався чи просто допрацьовувався черговий національний міф. Так, облога Львова стала свідченням вірності львівського міщанства ідеалам Речі Посполитої, а Йосифинський університет перетворився на університет Яна Казимира.

Побічним наслідком такого «відкривання історії» стало подальше загострення міжнаціональних стосунків. Під впливом революційних подій в Росії напруга лише зростала, тому газети рясніють закликами «показати» опонентам, хто у місті господар. Що періодично і відбувалося.

Подяка. Висловлюю щире вдячність усім членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримав фінансової підтримки для дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Джерела та література:

Binder, H. (2000). Making and Defending a Polish Town: "Lwow" (Lemberg), 1848–1914. *Austrian History Yearbook*, 34. P. 57-81.

Dabrowski, P. (2004). *Commemorations and the Shaping of Modern Poland*. Bloomington: Indiana University Press. 312 p.

Prokopovych, M. (2009). *Habsburg Lemberg : architecture, public space, and politics in the Galician capital, 1772–1914*. Purdue University Press, West Lafayette, Indiana. 357 p.

Sroka, Ł. (2012). *Rada Miejska we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej 1870–1914: studium o elicie władzy*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków. 565 s.

- Середа, О.** (2007). Масові урочистості та міський публічний простір. Редколегія: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. *Історія Львова. Т. 2.* Національна Академія Наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Львів. С. 301–317.
- [Б.а.]. (1912). 1661–1911. W 250-tą rocznicę nadania dyplomów erekcyjnych Jana Kazimierza. *Gazeta Lwowska.* Nr. 121. 1.
- [Б.а.]. (1905). 250 rocznica obrony Lwowa. *Kurjer Lwowski.* Nr. 311. 2.
- [Б.а.]. (1912). 250 rocznica założenia uniwersytetu lwowskiego. *Kurjer Lwowski.* Nr. 239. 3.
- [Б.а.]. (1912). 250-lecia uniwersytetu we Lwowie. *Kurjer Lwowski.* Nr. 237. 3.
- [Б.а.]. (1912). 250-ta rocznica. *Kurjer Lwowski.* Nr. 220. 3.
- [Б.а.]. (1912). Almae Matri lwowskiej. *Kurjer Lwowski.* Nr. 242. 1.
- [Б.а.]. (1905). Dwustopięćdziesiąta rocznica oblężenia miasta Lwowa przez Bohdana Chmielnickiego. *Gazeta Lwowska.* Nr. 259. 4.
- [Б.а.]. (1912). Jan Kazimierz czy Józef II ? *Kurjer Lwowski.* Nr. 217. 2.
- [Б.а.]. (1912). Jubileusz 250-lecia wszechnicy lwowskiej. *Kurjer Lwowski.* Nr. 228. 1.
- [Б.а.]. (1912). Jubileusz uniwersytetu lwowskiego. *Gazeta Lwowska.* Nr. 121. 5.
- [Б.а.]. (1912). Jubileusz uniwersytetu lwowskiego. *Kurjer Lwowski.* Nr. 243. 1-2.
- [Б.а.]. (1905). Krwawa manifestacja Rusinów. *Kurjer Lwowski.* Nr. 314. 1.
- [Б.а.]. (1912). Lwów uniwersytetowi. *Kurjer Lwowski.* Nr. 245. 1-3.
- [Б.а.]. (1905). Obchód 250 rocznicy oblężenia Lwowa. *Gazeta Lwowska.* Nr. 256. 3.
- [Б.а.]. (1912). Przebieg uroczystości. *Kurjer Lwowski.* Nr. 243. 3.
- [Б.а.]. (1905). Rocznicza oblężenia Lwowa. *Kurjer Lwowski.* Nr. 315. 3.
- [Б.а.]. (1905). Wiec ruski i demonstracye uliczne. *Gazeta Lwowska.* Nr. 259. 4.
- [Б.а.]. (1905). В'че львовських русинівъ и демонстрація. *Галичанинъ.* Ч. 245. 1.
- [Б.а.]. (1905). Демонстрація. *Руслан.* Ч. 245. 3.
- [Б.а.]. (1905). Кровава демонстрація. *Діло.* Ч. 244. 2–3.
- [Б.а.]. (1905). Провокатори. *Руслан.* Ч. 245. 2.
- [Б.а.]. (1905). Провокаційное вшепольское торжество. *Галичанинъ.* Ч. 244. 3.
- [Б.а.]. (1905). Роковини облоги Львова. *Діло.* Ч. 151. 3.
- [Б.а.]. (1905). Ще в справі кровавої демонстрації у Львові. *Діло.* Ч. 245. 2.
- [Б.а.]. (1905). Ювілейний обхід Русинів міста Львова. *Діло.* Ч. 244. 1–2.
- [Б.а.]. (1912). Ювілей духа езуїтизму. *Діло.* Ч. 8106. 1-2.

Назар Кись

Институт украиноведения им. И. Крип'якевича НАН Украины
кандидат исторических наук, научный сотрудник (Украина)

Конфликты памяти. Уличные манифестации во время празднования 250-летних юбилеев обороны Львова (1905) и Университета Яна Казимира (1912)

Аннотация. События XVII века, празднование которых происходило во Львове в начале XX века, известны и исследованы. Более того, их и сейчас используют для формирования исторической политики. Осада Львова является частью украинского национального канона о национально-освободительной борьбе. А дата основания Львовского университета – 1661 год (которая закрепились в литературе именно во время описываемого в статье юбилея) – официально считается началом истории ЛНУ им. И. Франко. Вместе с тем, меньше внимания уделено тому, как эти истории в начале XX века стали частью коллективной памяти, а также инструментом в политическом противостоянии. При том, что и в начале XXI века их актуальность в исторической политике не уменьшилась. **Цель статьи** – продемонстрировать, как история инструментализуется политиками для мобилизации своего электората. Рассмотрим два примера: история конфликта, как в случае с осадой, и история на фоне конфликта, когда историческое событие служит аргументом в противостоянии за университет. В обеих ситуациях «защитники исторической правды» кооперируются с «защитниками национальных интересов». **Методологическую основу исследования** составляют принципы историзма, объективности, системности. Используются общенаучные и специальные методы исследования: историографического анализа, обобщения, количественный, хронологический, ретроспективный. Научная новизна работы заключается в комплексном анализе состояния изучения вопроса в современной историографии и сопоставление имеющихся данных с доступными свидетельствами того времени. **Выводы.** Празднование годовщин осады Львова войсками Богдана Хмельницкого в 1655 году и основания Львовского университета в 1661 году были следствием того, что местные польские политики называли «открытием

забытой истории». Когда событие из прошлого до 1772 года (то есть со времен разделенной Речи Посполитой) становилась основой для формирования или доработки очередного национального мифа. Так, осада Львова стала примером верности львовского мещанства идеалам Речи Посполитой, а Йосифинський университет превратился в университет Яна Казимира. Побочным следствием такого «открытия истории» было все более сильное обострение межнациональных отношений. Под влиянием революционных событий в России напряжение только возрастало, а газеты пестрели призывами «показать» оппонентам, кто в городе хозяин. И такие случаи уличного противостояния периодически случались.

Ключевые слова: годовщина, юбилей, манифестация, митинг, историческая память, политика.

Nazar D. Kis'

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies National Academy of Sciences of Ukraine
PhD (History), Research Officer (Ukraine)

Conflicts of Memory. Street Demonstrations During the Celebration of the 250th Anniversary of the Defense of Lviv (1905) and the University of Jan Kazimierz (1912)

The events of the 17th century, the anniversaries of which took place in Lviv at the beginning of the 20th century, are well-known, researched and even significant. Moreover, they are still used to promote historical policy. The siege of Lviv is part of the Ukrainian national canon of national liberation struggle. And the date of the founding of Lviv University in 1661 (which was enshrined in the literature during the anniversary described in the article) is officially considered the beginning of the history of Ivan Franko Lviv University. At the same time, less attention is paid to how these stories became part of the collective memory in the early twentieth century, as well as a tool in political confrontation. Despite the fact that at the beginning of the 21st century their relevance in historical politics has not diminished. **The aim of the article** is to demonstrate how history is instrumentalized by politicians to mobilize their electorate. In this case, these are two examples: the history of the conflict, as in the case of the siege, and the history against the background of the conflict, when an ancient event serves as an argument in opposition to the university. In both situations, "defenders of historical truth" cooperate with "defenders of national interests." **The methodological basis of the study** comprises the principles of historicism, objectivity and systematics. General scientific and special research methods were used in solving the set tasks: historiographical analysis, generalization, quantitative, chronological, retrospective. **The scientific novelty** of the work lies in a comprehensive analysis of the state of study of the issue in modern historiography and comparison of existing data with the available evidence of the time. **Conclusions.** The commemoration of the anniversary of the siege of Lviv by Bohdan Khmelnytsky's troops in 1655 and the founding of Lviv University in 1661 were a consequence of what local Polish politicians called "the discovery of a forgotten history." When an event from the past (since the time of the divided Rzeczpospolita - Commonwealth) became the basis for the formation of a national myth. Thus, the siege of Lviv became an example of the loyalty of the Lviv citizens to the ideals of the Commonwealth, and Joseph's University became the University of Jan Kazimierz. A side effect of this "discovery of history" was the intensification of interethnic conflicts. Under the influence of revolutionary events in Russia, tensions only increased, and newspapers abounded with calls to "show" opponents who ruled in the city. And such cases of street demonstrations occurred periodically.

Key words: anniversary, jubilee, manifestation, political rally, historical memory, politics.

References:

- Binder, H.** (2000). Making and Defending a Polish Town: «Lwow» (Lemberg), 1848–1914. *Austrian History Yearbook*, 34. P. 57–81. [in English].
- Dabrowski, P.** (2004). *Commemorations and the Shaping of Modern Poland*. Bloomington: Indiana University Press. 312 p. [in English].
- Prokopovych, M.** (2009). *Habsburg Lemberg : architecture, public space, and politics in the Galician capital, 1772–1914*. Purdue University Press, West Lafayette, Indiana. 357 p. [in English].
- Sroka, Ł.** (2012). *Rada Miejska we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej 1870–1914: studium o elicie władzy*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków. 565 s. [in Polish].
- Sereda, O.** (2007). Masovi urochystosti ta miskiyi publichnyi prostir [Mass celebrations and urban public space (in Ukrainian)]. Redkolehiya Y. Isayevych, M. Lytvyn, F. Steblyi. *Istoria Lvova. T. 2.* – Editors Y. Isayevych, M. Lytvyn, F. Steblyi. *History of Lviv. V. 2.* Natsionalna Akademia Nauk Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. Lviv. S. 301–317. – National Academy of Sciences of Ukraine, I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies. P. 301-317. [in Ukrainian].

- [B.a.]. (1912). 1661–1911. W 250-tą rocznicę nadania dyplomów erekcyjnych Jana Kazimierza. *Gazeta Lwowska*. Nr. 121. 1. [in Polish].
- [B.a.]. (1905). 250 rocznica obrony Lwowa. *Kurjer Lwowski*. Nr. 311. 2. [in Polish].
- [B.a.]. (1912). 250 rocznica założenia uniwersytetu lwowskiego. *Kurjer Lwowski*. Nr. 239. 3. [in Polish].
- [B.a.]. (1912). 250-lecia uniwersytetu we Lwowie. *Kurjer Lwowski*. Nr. 237. 3. [in Polish].
- [B.a.]. (1912). 250-ta rocznica. *Kurjer Lwowski*. Nr. 220. 3. [in Polish].
- [B.a.]. (1912). Almae Matri lwowskiej. *Kurjer Lwowski*. Nr. 242. 1. [in Polish].
- [B.a.]. (1905). Dwustopięćdziesiąta rocznica oblężenia miasta Lwowa przez Bohdana Chmielnickiego. *Gazeta Lwowska*. Nr. 259. 4. [in Polish].
- [B.a.]. (1912). Jan Kazimierz czy Józef II ? *Kurjer Lwowski*. Nr. 217. 2. [in Polish].
- [B.a.]. (1912). Jubileusz 250-lecia wszechnicy lwowskiej. *Kurjer Lwowski*. Nr. 228. 1. [in Polish].
- [B.a.]. (1912). Jubileusz uniwersytetu lwowskiego. *Gazeta Lwowska*. Nr. 121. 5. [in Polish].
- [B.a.]. (1912). Jubileusz uniwersytetu lwowskiego. *Kurjer Lwowski*. Nr. 243. 1-2. [in Polish].
- [B.a.]. (1905). Krwawa manifestacja Rusinów. *Kurjer Lwowski*. Nr. 314. 1. [in Polish].
- [B.a.]. (1912). Lwów uniwersytetowi. *Kurjer Lwowski*. Nr. 245. 1-3. [in Polish].
- [B.a.]. (1905). Obchód 250 rocznicy oblężenia Lwowa. *Gazeta Lwowska*. Nr. 256. 3. [in Polish].
- [B.a.]. (1912). Przebieg uroczystości. *Kurjer Lwowski*. Nr. 243. 3. [in Polish].
- [B.a.]. (1905). Rocznicza oblężenia Lwowa. *Kurjer Lwowski*. Nr. 315. 3. [in Polish].
- [B.a.]. (1905). Wiec ruski i demonstracye uliczne. *Gazeta Lwowska*. Nr. 259. 4. [in Polish].
- [B.a.]. (1905). Viche lvovskykh rusynov i demonstracia. [Lviv Ruthenian conference and demonstration]. *Halychanyn – Galician*. Ch. 245. 1. [in Ukrainian].
- [B.a.]. (1905). Demonstracia [Demonstration]. *Ruslan - Ruslan*. Ch. 245. 3. [in Ukrainian].
- [B.a.]. (1905). Krovava demonstracia [Bloody demonstration]. *Dilo - Deed*. Ch. 244. 2–3. [in Ukrainian].
- [B.a.]. (1905). Provokatory [Provocateurs]. *Ruslan – Ruslan*. Ch. 245. 2. [in Ukrainian].
- [B.a.]. (1905). Provokatsiyne vshehpolskoe torkestvo [Provocative All-Polish celebration]. *Halychanyn – Galician*. Ch. 244. 3. [in Ukrainian].
- [B.a.]. (1905). Rokovyny oblohy Lvova [Anniversary of the siege of Lviv]. *Dilo – Deed*. Ch. 151. 3. [in Ukrainian].
- [B.a.]. (1905). Shche v spravi krovavoi demonstratsii u Lvovi [Still in the case of a bloody demonstration in Lviv]. *Dilo – Deed*. Ch. 245. 2. [in Ukrainian].
- [B.a.]. (1905). Yuvyleyny obkhid Rusyniv mista Lvova [Anniversary tour of the Ruthenians of the city of Lviv]. *Dilo – Deed*. Ch. 244. 1–2. [in Ukrainian].
- [B.a.]. (1912). Yuviley dukha yezuizmu [Anniversary of the spirit of Jesuitism]. *Dilo – Deed*. Ch. 8106. 1-2. [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 06.07.2021 р.
Статтю рекомендовано до друку 13.08.2021 р.